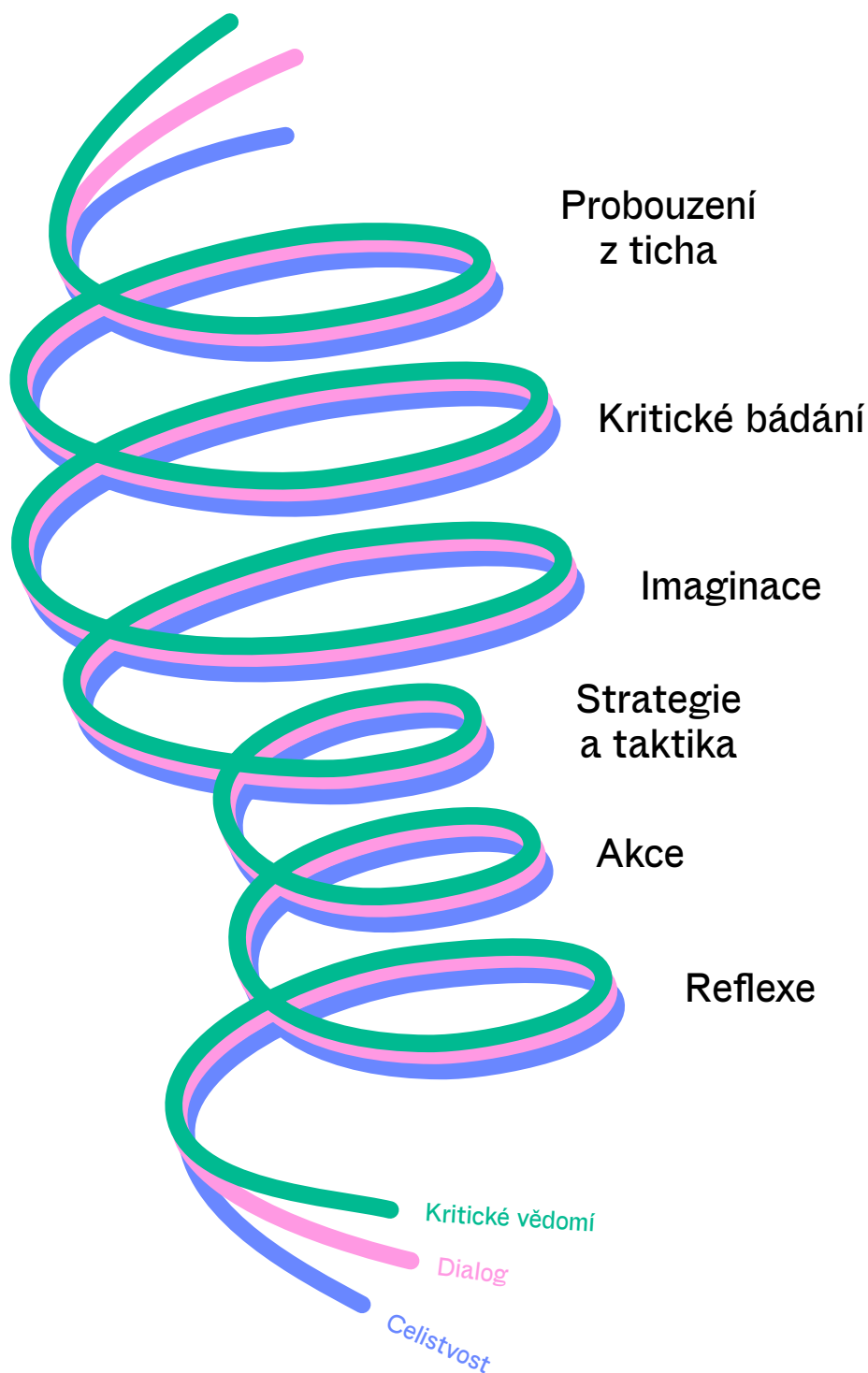

SPIRÁLA KRITICKÉ PEDAGOGIKY

Spirála je model vzdělávacího procesu metody Futuropolis. Graficky ji ztvárňuje a zjednodušuje. Spirála je cyklická, opakující se, dynamická. Střídá se v ní akce a reflexe.

FÁZE 1: PROBOUZENÍ Z TICHÁ

„Úzkostné rozmluvy mohou dát prostor kritickým rozmluvám a kritické rozmluvy mohou dát prostor pro rozmluvy o tom, co je možné. Hovořit o tom, co je možné, znamená být schopen* a si představit budoucnost velmi odlišnou od současnosti.“
Henry Giroux

Účelem první fáze je podpořit motivaci jednotlivců i skupiny pustit se do témat, do kterých se běžně nepouštíme, a která mají společenský a systémový rozměr. Je dobré, když pedagogové a pedagožky znají kulturu, jazyk a životní situace svých žáků a žaček a vytvářejí bezpečné prostředí důvěry. Téma vychází často z nespokojenosti s nějakou situací.

V této fázi účastníci a účastnice sdílejí své zkušenosti a hledají společný problém a svoji vnitřní motivaci k jeho zkoumání. Motivaci získáváme, když najdeme vztah mezi tématem a vlastním životem; učení tak nabývá smyslu. Proces spouští buď zkušenosti a otázky studujících, z nichž se generuje problém ke zkoumání, nebo téma, nabídnuté vyučující*m; studující potom kladou na pomyslný stůl vše – své znalosti, zkušenosti, pocity, které se jim k tématu váží. Sledují společné vzorce zkušeností, z nich generují problém ke zkoumání, aby v další fázi mohli*y začít rozvíjet systémový rozměr problému, který se nejdřív jevil jako individuální situace.

Výstupem následujících kroků je pojmenovaný problém, připravený ke zkoumání, pootevření jeho společenského rozměru a chuť pokračovat v kritickém zkoumání problému v následující fázi.

KROKY A OTÁZKY:

0. PŘEDPOKLADY: POSILUJEME POSPOLITOST A DŮVĚRU VE SKUPINĚ

Vytváření bezpečného prostředí je dlouhodobá práce. Pomáhá mu, když pojmenováváme pravidla diskuze a fungování skupiny. Vztahy ve skupině a její vzájemnost posilujeme sdílením příběhů, společnými zážitky a zaměřováním se na pozitivní zkušenosti, aby měli lidé dostatečnou kapacitu zkoumat kritické i ohrožující otázky či zkušenosti.

- ? Čím je kdo jedinečný? Co nás spojuje?
- ? Co nám ve skupině funguje?
- ? Co mě posiluje? Co nás posiluje jako skupinu?

1. POJMENOVÁNÍ SPOLEČNÉHO PROBLÉMU

Postup pojmenování problému závisí na tom, zda vyučující věnuje pozornost tématu, které už skupinou rezonuje, anebo nabízí své téma, ať už z důvodu jeho závažnosti a aktuálnosti, nebo podle potřeb kurikula, a pak pro ně hledá vztah k životům žáků a žaček. Pokud přinášíte téma vy, začněte krokem C.

A. Zachytíme napětí a sdílíme zkušenosti

Pocity jako naštvaní, frustrace, hněv, ale také apatie ukazují, že je pro nás ohroženo něco důležitého. Proto v této fázi studující věnují pozornost pocitům a popisují zkušenosti, které pocity vyvolaly. Vyučující si všímají témat a jejich občansko-politického rozměru.

- ? S čím si dělám starosti? Co se děje?
- ? Co ve mně tato situace vyvolává?
- ? Jaká je má zkušenost? Co cítím v těle, když mluvím, přemýšlím o této situaci?

B. Hledáme společné vzorce

Zkušenost jednotlivce propojujeme se zkušeností skupiny. Individuální nahlížení situace přispívá pocitu bezmoci. Sdílením zkušeností vidíme, že v situaci nejsme sami*y, umožňuje nám to vidět společné trendy a vzorce a uvažovat o příčinách nad rámec individuální životní situace.

- ? V čem se naše zkušenosti podobají? Čím se liší?
- ? Jakými problémy naše skupina žije? Co nám dělá největší starosti?
- ? Jak se problém projevuje v našem životě?

C. Kódování a dekodování

S kódy můžete pracovat, ať už téma přichází ze skupiny, nebo vychází od vyučujících. Pokud je ve skupině živé téma, vyučující na základě vyslechnutých zkušeností vybírá a nabízí studujícím kód, který zachycuje aspekt jejich tématu v každodenní situaci. Může to být fotografie ilustrující problém, kresba, audio, scénka či krátké video. Takové zobrazení jejich zkušenosti umožňuje odstup od problému.

Když téma přináší vyučující, nabídne skupině formou kódu podnět, který s tématem souvisí, a sbírá reakce a související zkušenosti. Studující hledají k podnětu svůj vztah na základě toho, co v nich vyvolává za pocity, zkušenosti a znalosti. Kód otvírá otázky a slouží jako kotva, ke které se můžeme vztahovat v dalších částech. Studující analyzují kód a dekodováním pojmenovávají problém. Dekodování je přechodem do fáze kritického bádání.

- ? Co vidáte, co slyšíte o této situaci? Jaké obrazy a příběhy mám s tématem spojené/se ke mně dostávají?
- ? Co to ve mně vyvolává, když vidím, slyším tyto věci? Co cítím v těle, když mluvím, přemýšlím o této situaci?
- ? Mohl by to být náš příběh? Jak je to s námi spojené?
- ? Poznáváte se tam?
- ? Jak můžeme problém pojmenovat?

2. POJMENOVAT NAŠE TOUHY A LIMITY

Máme pojmenováno, co nám na stávající situaci vadí a v tomto kroku formulujeme, co konkrétně chceme jinak, po čem konstruktivně toužíme. Studující vnímají energii táhnoucí je ke změně a současně si pojmenovávají své limity a bezmoc ve vztahu k jejímu dosahování.

- ? Co je pro nás důležité? Na čem nám v této situaci nejvíc záleží?
- ? Co vnímáme, že můžeme změnit, a co ne?
- ? Kde cítíme energii a chuť něco udělat, a kde apatie a bezmoc?
- ? Kdybych měl*a tu moc, kdybych byl*a starostou*kou...

3. VYDÁVÁME SE NA CESTU. NEBO NE

V poslední etapě se studující hlásí k závazku bádát o problému dál. Je to vstup do brány celé spirály. Pokud je touha po změně malá nebo zvnitřněná bezmoc příliš velká, vracíme se na začátek fáze. Současně můžeme vyhodnotit, že téma nenese společenský rozměr, takže se pro další bádání nehodí.

- ? Cítíme smysl zkoumat otázku dál?
- ? Jsme odhodlaní zkusit posunout své limity a překonat pocit bezmoci?

Procesy na straně studujících

- .. Naslouchají a vnímají ostatní a jejich příběhy.
- .. Reflektují svou i skupinovou situaci a vztah k nastolenému problému.
- .. Pojmenovávají problém a zkoušejí individuální situaci vidět ve společenských souvislostech.
- .. Utvářejí smysluplné spojení v rámci systému i mezi systémy.
- .. Předkládají a testují své domněnky a přesvědčení.

Procesy na straně vyučujících

- V roli nositelů*ek obsahu ustupují do pozadí.
- Naslouchají zkušenostem studujících.
- Vytvářejí prostor pro průchod emocí.
- Syntetizují poznámky studujících do otázek a vyjádření, které představují materiál jako problém určený k dalšímu zkoumání.
- Kódují situaci studujících nebo přináší tematický podnět.
- Propojují akademická či aktuální témata se životy studujících a podněcují jejich motivaci.
- Vedou studující k odlišování pocitů od popisu událostí, k hledání společných vzorců zkušeností.
- Sledují skupinovou dynamiku, dávají do vztahu zkušenosti s obavami, přáními, nadějemi.
- Všimají si projevů limitních situací studujících, naivního myšlení a naivní naděje (to nemá cenu, to nepůjde, apatie, projevy beznaděje) a nechávají jim prostor.

FÁZE 2: KRITICKÉ BĀDÁNÍ

Ve fázi kritického bádání se snažíme porozumět příčinám problému a rolím, které v něm zastáváme.

Kritické bádání navazuje na fázi probouzení z ticha, ve které sdílíme individuální zkušenosti a znalosti a pojmenováváme společný problém ke zkoumání. Bádání může navazovat také na fázi reflexe po akci, ve které už studující zkusili*y změnit svou situaci akcí a nyní se snaží porozumět otázkám, které se jim otevřely. Chceme pochopit problém systémově a porozumět tomu, na koho dopadá a kdo z problému může těžit.

Důležitým principem je společná práce vyučujících a studujících. Společně berou problém jako předmět společného zkoumání.

Vyhýbáme se dlouhým monologům, poučování a moralizování. Abychom došli*y porozumění, potřebujeme častěji mluvit o vlastních představách o světě, předpokladech, přesvědčeních, mentálním modelech.

KROKY A OTÁZKY:

1. MAPUJEME PROBLÉM

Začínáme společným sběrem myšlenek a mapujeme to, jak problému nyní rozumíme. Sdílíme zdroje informací a poznatky, zajímavosti a vlastní názory a budujeme společnou motivaci problému porozumět.

Bádající mohou přinést články či knihy, umění nebo jiné zdroje, se kterými se setkaly*i. Zjišťujeme, co dalšího potřebujeme a chceme vědět a hledáme pro to patřičné zdroje. Vytváříme vlastní učební plán.

- ? Co víme? Co si myslíme, že víme?
- ? Čemu chceme porozumět?
- ? Jak si všímáme, že se problém projevuje kolem nás a ve světě?

2. SNAŽÍME SE POROZUMĚT PROBLÉMU „SYSTÉMOVĚ“

Problémy, kterým se věnujeme, mají často cyklickou povahu (důsledek problému je zároveň jeho příčinou). Proto se pro porozumění problému potřebujeme dívat na vztahy příčin a důsledků, na proměnu problémů v čase a předpoklady, které problém umožňují (jako jsou vzorce myšlení, naše hlubší přesvědčení o světě).

- ? Proč se problém děje? Jaké jsou jeho příčiny a důsledky?
- ? Jak se části problému navzájem ovlivňují?
- ? Jak se problém proměňuje v čase?
- ? Co problém umocňuje a zvětšuje?
- ? Co naopak působí zklidnění a vyrovnání?
- ? S jakými předpoklady o světě k problému přistupujeme?
Jak by se na problém díval někdo z jiné kultury?

3. SOCIÁLNÍ ANALÝZA (V ČÍ PROSPĚCH JE SYSTÉM NASTAVENÝ?)

Nyní se stává ústředním tématem moc. Hledáme, kdo má k moci přístup a kdo jí má nedostatek, nebo komu je přímo upírána; kdo má možnost volit svá rozhodnutí a kdo nikoli; kdo svou akcí proměňuje životy druhých. Smyslem sociální analýzy je zviditelnit a pojmenovat mocenské nerovnosti a možné důsledky na další aktéry. Hledáme, jak spolu jednotliví aktéři souvisí, jak se navzájem mohou ovlivňovat a kdo může z nastavení sociálních sítí těžit. Pro zakreslování sociální analýzy pomáhá vizualizace a fyzické ztvárnění formou např. myšlenkové mapy/mapy aktérů.

- ? Kdo nastavení udržuje? Komu nastavení slouží?
? Čí hlasy nejsou slyšet? Na koho problém dopadá?

4. POJMENOVÁVÁME VLASTNÍ POZICI A ZÁJEM (ZNOVU POJMENOVÁVÁME VZTAH K PROBLÉMU)

V této fázi pojmenováváme svou pozici v problému a spolu s tím i vlastní moc či bezmoc. Ptáme se "Kde jsem v problému já?" Formulovat vlastní pozici umožní:

V této fázi pojmenováváme svou pozici v problému a spolu s tím i vlastní moc či bezmoc. Ptáme se "Kde jsem v problému já?" Formulovat vlastní pozici umožní vidět se v síti problému jako aktér, který je s problémem spojen a který problém ovlivňuje. Pak bude snazší vidět možné protihráče (antagonisty), a jejich motivace a vztahy k nám samotným, stejně jako možné spojení*yně, kteří*ré mají podobnou pozici jako my a naše vlastní limitní situace. Tehdy může být užitečné ptát se na otázky.

- ? Co se zdá, že nemůžeme změnit?
? Kde máme pocit, že nastavení nemůžeme ovlivnit?

Procesy na straně studujících

- ∴ Zkoumají problém, řídí své učení.
- ∴ Ověřují své předpoklady a domněnky.
- ∴ Snaží se porozumět problému jako celku, mění své úhly pohledu pro to, aby zvýšili*ý vlastní porozumění.
- ∴ Zvažují, jak způsoby myšlení ovlivňují stávající realitu a budoucnost.
- ∴ Pojmenovávají pozici jednotlivých zájmových skupin a snaží se porozumět jejich motivaci a postojům pro řešení problému i pro porozumění jeho příčinám.
- ∴ Hledají vlastní roli v problému a formulují, co je pro ně v problému důležité.

Procesy na straně vyučujících

- Facilitují proces učení, předkládají materiály a zdroje, ze kterých čerpat.
- Přinášejí různé perspektivy skupin.
- Pomáhají studujícím odkrývat předpoklady, které padly ve fázi „Probouzení z ticha“.
- Pomáhají skupině odolávat lákavým a rychlým závěrům.
- Přinášejí materiály, které odkrývají souvislosti mezi částmi systému.
- V diskusi nevnucují svůj výsledek nebo své přemýšlení.
- Dávají prostor pro sdílení emocí a pocitů, vedou skupinu k respektu, porozumění a empatii
- Pomáhají graficky znázorňovat diskusi a vytvářet společnou mapu (mapa kotví diskusi)

FÁZE 3: IMAGINACE

„Imaginace, která nás vede k možnému a nemožnému, je vždy nutností. Je tedy nezbytné podněcovat ty, kteří se učí.“

Paulo Freire

V této fázi zapojujeme do procesu imaginaci a trénujeme naše schopnost tvořit vize jiného světa.

Porozuměli*y jsme nebo aspoň tušíme, co je problémem, víme nyní i, co jej způsobuje, musíme tedy zapojit radikální imaginaci, abychom hledali*y cesty nové a nečekané. Moci si umět představovat věci jinak, to je důležitý krok k osvobození. Je důležité rozlišovat, na což upozorňuje i Freire, imaginaci od útěku do falešného světa. Imaginace nám má pomoci jít vpřed, nikoliv utéct. Naše představivost může být omezená našimi předsudky a nízkým sebevědomím. Potřebujeme ji emancipovat, protože může být svázaná roky vštěpování poslušnosti a nekritického poslouchání autorit.

Imaginace je často záměrně zavádějícím způsobem vydávána za snilkovství, ale u počátku pozitivních společenských změn v minulosti často stála skupina lidí s vizemi ovlivněnými radikální imaginací.

Účelem této fáze je rozprout představivost, snít a kolektivně modelovat alternativní paralelní budoucnosti, které budou řešit problémy a odpovídat na naše touhy. Tato fáze začíná imaginací individuální a končí imaginací kolektivní. Výsledkem této fáze je artikulace vizi a nahlédnutí, kudy se vydat do příští fáze. Klíčové tedy je společně si představovat svět, v němž už problém neexistuje.

„Všechna moc vychází z imaginace.“

Karel Kosík

KROKY A OTÁZKY:

1. PROTAŽENÍ IMAGINACE

Na začátek je dobré zařadit cvičení. Imaginace je jako sval, bez tréninku člověk těžko uběhne maraton. Proto je nutné imaginaci probouzet. V tomto kroku posunujeme limity představivosti a dodáváme studujícím důvěru. Kultura ticha nám bere odvahu vyjádřit se a vůbec si představovat, může to být proto obtížné. Studující by měli*y „vykročit ze svých hlav“ a zapojit celé tělo. Cílem tohoto kroku je bezpečné vyjetí ze zajetých kolejí. Otvíráme jiné myšlenkové kanály, než běžně používáme, zkusíme vystoupit z usedlého mentálního analytického myšlení, posílit tělo a tvůrčího ducha. Tento krok nemusí být vázán na problém, stačí jen povzbuzovat k imaginování.

Motto tohoto kroku: „Možná jsi už nějaké postupy zkusil*a a zatím nepřinesly očekávané výsledky, není však důvod propadat skepsi. Odlož pochyby, zkus to znovu a dej své imaginaci křídla!“

- ? Jak si představit, co si neumíme představit?
- ? Jak můžeme posouvat hranice naší představivosti?
- ? Co jsi zkusil*a, kde tě to zastavilo a kam můžeme dál vykročit?
- ? Co všechno si dovedeš představit?

2. JINÝMA OČIMA

Vyučující přinášejí do imaginace to, co si nedovedeme představit (jiné narativy, jiné způsoby bytí). Přinášíme i příběhy skupiny lidí, kteří dokázali měnit status quo, což by mohlo podpořit důvěru ve smysl této fáze. Je klíčové směřovat od představivosti, která umožňuje utéct do falešného světa, k imaginaci, která dává sílu a tvar věci měnit. Neutíkáme do často omezeného analytického myšlení, vykračujeme z těchto mentálních modelů posilněni*y vírou, že svět lze změnit. V tradici občanské neposlušnosti a aktivního občanství můžeme legitimizovat určité typy neposlušnosti. Tato fáze může ošetřit projevy cynismu, se kterými se můžete setkat v podobě otázek jako: “K čemu nám to jako je?”

- ? Co tu není, co bychom chtěli*y, aby tu bylo?
- ? Kdybyste měli*y tu moc... co byste...?
- ? Lze se podívat na problém jinýma očima?

Příklad: Lidové dějiny Howarda Zinna, příběhy emancipace z globálního jihu, perspektivy československých disidentů na začátku 80. let

3. SPOLEČNÁ VIZE

Vracíme se k problému z kritického bádání, který řešíme. V tomto kroku společně zkusíme modelovat scénáře, ve kterých je náš problém vyřešen. Lze také modelovat ideální svět, ve kterém náš problém neexistuje a zkusit imaginovat, jak k němu dospět. Cílem by mělo být dospět k sdílené představě budoucího žádoucího vývoje. Sdílená společná vize může probudit touhu věci měnit, což může mít aktivizační účinek. Abychom mohli* y společnou budoucnost vytvořit, musíme si ji umět představit.

Je možné se podívat i na vize a scénáře, které nechceme, aby se naplnily, nicméně v závislosti na konkrétním případě to může být jak posilující, tak svazující.

- ? Jakou budoucnost bychom pro sebe chtěli*y?
- ? Jaká bude struktura naší ideální vize?
- ? Jak vypadá naše společná vize?
- ? Kde vidíme možné systémové řešení?

„A zejména je důležité jasně rozlišit, že imaginace není cvičením pro ty odtržené od reality, není pro ty s hlavou v oblacích.“

Paulo Freire

Procesy na straně studujících:

- .. Procvičují imaginativní myšlení.
- .. „Rozesníávají“ se o jiných možných světech.
- .. Zapojují celé tělo se všemi smysly a vystupují z mentální ustrnulé práce v lavici.
- .. Tvoří.
- .. Formulují společnou naději.
- .. Modelují společné scénáře budoucnosti

Procesy na straně vyučujících:

- Povzbuzují sebevědomí studujících, dávají křídla jejich imaginaci.
- Vnášejí podněty z vnějšího světa.
- Přinášejí jiné způsoby myšlení.
- Provozkují a inspirují k imaginaci.
- Vytvářejí příležitosti pro procvičování imaginace.
- Vytvářejí bezpečné prostředí pro imaginaci (je bezpečné se nechat unést imaginací).
- Vytvářejí prostředí pro zjevení vize.
- Podporují vytváření vizí o světě.
- Přinášejí naději

FÁZE 4: STRATEGIE, TAKTIKA A PŘÍPRAVA NA AKCI

V této fázi pojmenováváme svou pozici v problému a spolu s tím i vlastní moc či bezmoc. Ptáme se “Kde jsem v problému já?” **Formulovat vlastní pozici umožní vidět se v síti problému jako aktér, který je s problémem spojen a který problém ovlivňuje.** Pak bude snazší vidět možné protihráče (antagonisty), a jejich motivace a vztahy k nám samotným, stejně jako možné spojence*yně, kteří*ré mají podobnou pozici jako my a naše vlastní limitní situace. Tehdy může být užitečné ptát se na otázky.

KROKY A OTÁZKY:

1. VOLBA SPOLEČNÉHO ZÁMĚRU

Skupina ve třetí fázi vygenerovala řadu představ o ideální vizi budoucnosti. Nyní je potřeba v diskusi vybrat tu vizi, která bude nejlépe reprezentovat **zájmy, potřeby a touhy** skupiny. Víze, byť jakkoliv ambiciózní a alternativní, musí být též představitelně dosažitelná a akceptovatelná skupinou. V této etapě se opíráme o výstupy z druhé fáze a klademe důraz na rozlišování mezi naivní a kritickou nadějí.

- ? Jakou podobu budoucnosti si přejeme?
- ? Kterou podobu budoucnosti chceme naopak odvrátit?
- ? Pro který z příběhů a vizí se společně rozhodneme?

2. HLEDÁNÍ PÁKOVÝCH BODŮ SYSTÉMU A JEHO AKTÉRŮ

Nyní se skupina se znalostí hlavních představitelů systému (osoby, skupiny, firmy, organizace), které si rozkryla v druhé fázi sociální analýzy, zamyslí, kde jsou slabá místa systému a kde jsou takzvané „pákové body“, tedy ta místa systému, která je možné konfrontovat a očekávat největší dopad na změnu systému.

- ? Kde jsou v systému pákové body? Jaké změny by mohly umožnit pohyb systému?
- ? S kým se můžeme spojit a kdo stojí proti nám? Kdo jsou naši spojenci a naši protihráči? Jaké jsou jejich skutečné krátkodobé a dlouhodobé zájmy? O kterých aktérech se potřebujeme dozvědět více informací?

3. KRITICKÉ ZHODNOCENÍ VLASTNÍCH MOŽNOSTÍ

Pro přípravu správné taktiky je důležité, aby si skupina před plánem akce kriticky zhodnotila vlastní síly, možnosti a slabé stránky. V této fázi je také velmi podstatné spojit skupinu s člověkem nebo organizací, která má již s podobnými aktivitami ve veřejném prostoru zkušenosti. Podle výzkumů to bývá pro mladé lidi impulsem k vlastní občanské angažovanosti.

- ? Jaké jsou naše silné a slabé stránky?
- ? Kde jsou silné a slabé stránky protistrany?
- ? Co je to, co nás limituje, abychom směřovali*y k naší vizi?
- ? Jak se můžeme připravit na střet s limity a protistranou?
- ? Jaká spojení s druhými potřebujeme posílit? Čí zkušeností se můžeme inspirovat?

4. VOLBA STRATEGIE A TAKTIKY

Skupina již ví, co chce prosazovat, ví, kdo drží moc a statu quo, zná jejich i své silné a slabé stránky. V této etapě skupina **plánuje společnou akci na podporu své víze** o budoucnosti a o změně, ke které by mělo dojít. Akcí mladí lidé vstoupí do veřejné debaty. Akce a její příprava je zcela stěžejní moment pedagogiky osvobození, kdy z počátku umlčená skupina aktivně formuluje

své zájmy vůči těm, kteří*ré mají moc a ne vždy ochotu tyto hlasy vyslyšet. Ať už naplánovaná akce bude jakkoliv veliká, měla by být transformativní a měla by překračovat vnitřní občanské limity žáků a žákyň.

- ? Jaké akce si k tomuto tématu umíme představit? Jakou akci můžeme připravit, abychom občansky vyjádřili*y alternativní vizi budoucnosti?
- ? Jakých cílů chceme akcí dosáhnout?
- ? Jaká kritéria a hodnoty by naše akce měla naplňovat?
- ? O jaké své silné stránky se můžeme během realizaci akce opřít? A jaké slabé stránky nás budou naopak omezovat?
- ? Jaké můžeme očekávat protiakce a jak se na ně připravit?
- ? Jaké může mít naše akce nezamýšlené důsledky a jak je ošetřit?
- ? Jaké budou naše kroky, pokud naše taktika selže?

5. PŘÍPRAVA NA AKCI

V závěrečné etapě čtvrté fáze skupina zvažuje již zcela konkrétní otázky spojené s akcí a s nastavením společných pravidel pro akci.

- ? Kdo se chce zapojit? Jaké z rolí budeme potřebovat?
- ? Co k akci potřebujeme? – procesní, hmotné a právní podmínky akce
- ? Jakou alternativu nabídneme těm, kteří*ré se nechtějí aktivně zapojit?
- ? Kdo bude dělat co, kdy a jak?

Procesy na straně studujících

- .. Definují vlastní alternativní vizi společnosti a volí kolektivní cestu k jejímu prosazování ve veřejném prostoru.
- .. Kriticky zvažují otázky naděje na změnu a odvahy čelit přesile.
- .. Uvažují o problému z mnoha úhlů pohledu a odolávají lákavým a naivním rychlým závěrům.
- .. Rozumí systému, a proto rozpoznají možné pákové body v něm.
- .. Zvažují dlouhodobé, krátkodobé a nezamýšlené důsledky akcí.
- .. Rozlišují transformativní (ve vztahu k vizi) a adaptivní strategie.

Procesy na straně vyučujících

Cílem pedagogické práce není studující limitovat, odrazovat nebo naopak motivovat k falešným nadějím, ale z pozice kritického přítele upozorňovat na možné aspekty, problémy a překážky zvolené akce.

- Podporují hledání skupinové shody na alternativní vizi budoucnosti.
- Otevřeně upozorňují na problematiku naděje naivní a naděje kritické.
- Podporují studující v identifikaci pákových bodů systému.
- Podporují studující v identifikaci klíčových protihráčů a spojenců a jejich motivací systém udržovat nebo měnit.
- Podporují studující v kritickém a reálném zhodnocení sil skupiny.
- Podporují studující v zorganizování setkání s inspirativními představiteli*kami spojenců.
- Otevřeně nastolují téma občanské odvahy.
- Připravují skupinu na možnost neúspěchu a předvídají jeho scénář.
- Podporují skupinovou dynamiku a rozložení rolí studujících ve skupině.
- Snaží se netlačit skupinu k jeho*jejím vlastním vizím a cílům.

Znaky emancipační akce v systému kritické pedagogiky

- **Transformativní:** akce má za cíl změnit realitu. Změnit situaci ve prospěch stanovených vizí a cílů.
- **Veřejná:** akce míří do veřejného prostoru. Jejím cílem není pouze změna v rovině individuální nebo skupinové.
- **Zmocňující:** akce vyžaduje překročení zvnitřněných občanských limitů. Akcí čelí silnějšímu protihráči, který má moc situaci změnit, tím posiluje sebedůvěru žáků a žaček.
- **Reflektovaná:** je doprovázena reflexí, která shrnuje výsledky akce, změnu situace, reakci okolí, občanské zmocnění účastníků a podněcuje k přemýšlení o dalších krocích.

FÁZE 5: AKCE A REFLEXE

“Nestačí, aby lidé v rámci dialogu hovořili a kriticky analyzovali vlastní sociální realitu. Bez akce nedojde k transformaci, neboť kritická reflexe bez akce je verbalismus. Realitu je možné transformovat jen v neukončeném cyklickém procesu kritické reflexe a autentické praxe.” Paulo Freire

Přistupujeme k realizaci toho, co jsme si naplánovali. Ve skupině pravděpodobně koluje živá energie, může být plná protichůdných emocí jako odhodlání, obavy, napětí, očekávání. Akce je procesem, nabitým učením - o nás samých, o světě kolem, o lidech kolem, o našem vlivu, o našem potenciálu. Je proto důležité, aby zkušenosti z realizace byly pojmenovány a zarámovány v navazující reflexi, a mohly tak být přenášeny do života.

KROKY FÁZE A OTÁZKY:

1. PROBÍHÁ AKCE

V průběhu akce myslíme na principy a hodnoty, se kterými jsme akci připravovali*y, a snažíme se je dodržovat i v situacích, kdy improvizujeme nebo reagujeme na aktuální dění. Vnímáme, co se děje ve skupině, a udržujeme spolu kontakt. Společně mapujeme, jak se daří plnit naplánované kroky, a zachycujeme, když někdo přestává plnit svoji roli, abychom tuto situaci včas a vhodným způsobem řešili*y. Snažíme se akci dokončit.

2. REFLEXE AKCE

V průběhu akce je vyučující především v pozorovatelské a podporující roli, současně sleduje dění a připravuje následný, velmi důležitý krok reflexe, ve kterém by mělo dojít k formulaci toho, co se akcí podařilo dosáhnout a co se skupina díky této zkušenosti naučila. I v případě, že akce nedosáhla toho, co si předsevzala, je velmi důležité se reflexi věnovat. Může totiž fungovat jako katarze pro emoce, zklamání, i nadějeplné otázky do budoucnosti a stává se novou startovní linií pro probouzení z ticha a tedy novou spirálu kritické pedagogiky.

Otázky, které lze v reflexi klást, jsou např.:

- ? Co se stalo? Jak akce probíhala? Jak jsme se během ní cítili*y?
(sdílení pohledů všech zúčastněných)
- ? Jaký měla naše akce dopad? Jaké reakce vzbudila?
Zapůsobila akce, jak jsme zamýšleli*y?
- ? Co se nám podařilo, co chceme příště udělat jinak?
- ? Co jsem se naučil*a o sobě?
- ? Co jsem se naučil*a o skupině?
- ? Co jsme se naučili*y o našem vlivu?
- ? Jak mě akce změnila?
- ? Jak se změnil můj/náš pohled na problém?

Procesy na straně studujících

- .. realizují svůj plán dle připravených kroků
- .. v případě nutnosti volí předmyšlené alternativní scénáře, reagují na aktuální situace
- .. skupiny mezi sebou komunikují o úspěších či neúspěších jednotlivých kroků
- .. podle potřeby se navzájem podporují ve svých rolích a v dotahování akce do konce
- .. celá skupina dodržuje domluvená pravidla, jednají s respektem k ostatním a svému okolí
- .. formulují nové zkušenosti, které získali*y

Procesy na straně vyučujících

- vyučující působí jako podpůrný prvek, akce rozhýbávají studující
- připomíná dle potřeby záměr, pravidla, rozdělení rolí, nastavuje zrcadlo, zasahuje v kritických chvílích
- sleduje bedlivě dění a zachycuje důležité momenty pro pozdější reflexi
- strukturuje smysluplně reflexi a pomáhá studujícím s hledáním a pojmenováním nových zkušeností